

EVOLUȚIA ECONOMIEI NAȚIONALE DUPĂ DECLARAREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

Simion CERTAN, Ion CERTAN

Catedra Administrarea Afacerilor

The Declaration of independence practically broke the centralized economic system and re-oriented the national economy towards one based on free market relationship, reform that convert public property into private, ensuring of a balance within the economy's braches, adjusting them to local specifics, etc.

In this article the authors present an impartial study of the national economy evolution through the prisms of reforms effects, analyzed the impact of public-private conversion on resources and their availability.

Introducere

După obținerea independenței, acum douăzeci de ani, Republica Moldova s-a declarat decisă să-și consolideze locul printre națiunile democratice ale lumii și să-și reformeze economia, astfel încât să se miște mai energic spre faimosul „mai bine”.

Practic, odată cu declarația independenței s-a inițiat reformarea economiei naționale prin demontarea sistemului centralizat administrat și instituirea unui sistem economic bazat pe relațiile de piață. Firește, economia națională suportă toate efectele proceselor de reformare care frecvent sunt marcate de dinamism, deseori de incertitudine și risc, uneori chiar de ostilitate.

Și în astfel de condiții nu ne-a părăsit dorința de a crea o economie concurențială, bazată pe relațiile de piață și deschisă față de lume.

1. Stadiul cunoașterii problemei

Chiar dacă evoluția economiei naționale a fost discutată la diferite întruniri oficiale din țara noastră, abordată la sesiuni științifice, expusă în diverse publicații naționale și internaționale, trecerea economiei naționale de la sistemul economic centralizat la cel orientat spre relațiile de piață, proces dureros de transformări radicale în țara noastră, derulează anevoios și controversat.

Situația respectivă ne-a îndemnat să revenim la studiul evoluției economiei naționale, inclusiv al proceselor de reformare a proprietății, formelor organizatorico-juridice, pieței etc.

2. Material și metode

Din materialele utilizate în cercetare fac parte actele normative ale Republicii Moldova, manuale, monografii și alte publicații specifice temei, materialele conferințelor naționale și internaționale care ne-au ajutat să înțelegem și să explicăm atât evoluția proceselor reformatoare ce au loc în economia țării noastre, precum și să identificăm factorii ce au influențat reformarea economiei naționale.

Analiza cantitativă se realizează pe datele selectate și prelucrate de autori în baza anuarelor statistice și altor publicații ale Biroului Național de Statistică, a Raporturilor Băncii Naționale și altor informații oficiale ale instituțiilor din Republicii Moldova. Studiul informației empirice, analiza legăturilor ne-a furnizat explicații pertinente în raport cu fenomenele sau procesele ce se produc în economia țării noastre.

3. Rezultate și meditații

3.1. Caracteristici generale cu privire la dezvoltarea economiei naționale

Economia națională se caracterizează prin creșterea produsului intern brut (PIB), în prețuri curente, de la circa 7,7 în media anilor 1995-1997 la aproape 59 miliarde lei în media anilor 2007-2009 (Tab.1), sau de 7,6 ori, ceea ce se datorează, în cea mai mare măsură, prețurilor, dat fiind că în prețurile comparabile, calculate după media anului 2000, în 2008 PIB a crescut doar de 1,5 ori în raport cu anul 2001. Semnificativ este că la formarea PIB-ului bunurile participă foarte modest. Ponderea acestora chiar se micșorează – de la 49% în anii 1995-1997 la doar 22,7% în anii 2007-2009. Mai semnificativă este contribuția serviciilor la formarea PIB-ului. Aportul lor în perioadele de referință a sporit de 11,6 ori.

Tabelul 1

Produsul intern brut pe categorii de resurse, prețuri curente

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Produsul intern brut, în total, milioane lei <i>din care:</i>	7732	23075	58798	7,6 ori
- bunuri	3792	8800	13371	3,5 ori
- servicii	3169	11710	36685	11,6 ori
- serviciile intermediarilor financiari, indirect măsurat	- 283	- 514	-1177	4,1 ori
- impozite nete pe produs	987	3080	9920	10,05 ori
Pe locuitor, lei	2135	6373	16467	7,7 ori

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

În serviciile cu plată care au fost prestate populației în anul 2009 au dominat cele publice, cărora le revine circa 34%, urmate de cele private – 30% și ale întreprinderilor cu capital mixt și străin – 30,9 la sută din total. Mai mult de jumătate din serviciile cu plată (56,8%) au fost prestate populației din municipiul Chișinău. Din serviciile cu plată prestate populației se evidențiază cele comunale, cărora le revin 29,2%, urmate de poșta și telecomunicații – 21,3%, transportul de pasageri – 18,5%, de alimentație publică – 10,3 la sută. Menționăm că serviciile agențiilor de voiaj și de turism le revin doar 1,88 la sută din total, chiar dacă în anii 2001-2008 s-au majorat de 13,3 ori. Cel mai periculos pentru economia națională este, în viziunea noastră, creșterea vertiginoasă (ceva mai mult de 10 ori) a impozitelor nete pe produs.

Produsul intern brut pe locuitor în anii de referință a sporit, practic, în aceleași ritmuri – de 7,7 ori. Însă, chiar în anul 2008, când a format 169,4 \$, acest indicator a fost mai mic de 66,7 ori în raport cu Luxemburgul, de 56,1 ori – cu Norvegia, de 5,49 ori – cu România și de 2,31 ori – cu Ucraina.

Cea mai mare parte a produsului intern brut, 57 % din totalul anilor 1995-1997 (Tab.2) și circa 53 la sută din totalul anilor 2007-2009, s-a format în sectorul economiei private. Chiar dacă contribuția firmelor cu capital mixt și străin la formarea produsului intern brut în perioadele de referință a sporit ceva mai mult de 7 ori, ea rămâne foarte mică, constituind 2,5% în anii 1995-1997 și 17,7% în 2008. Regretabil, pentru economia națională, este faptul că raportul dintre PIB-ul format în sectorul public și cel privat s-a micșorat de la 0,58 în anii 1995-1997 la 0,49 în anii 2007-2009.

Tabelul 2

Produsul intern brut pe forme de proprietate, prețuri curente

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Produsul intern brut, în total, milioane lei	7732	23075	58798	7,6 ori
Inclusiv în sectorul:				
- public	2560	6539	15049	5,87 ori
- privat	4390	12151	30936	7,05 ori
mixtă fără participare străină	587	1220	1794	3,06 ori
a firmelor mixte și străine	194	3166	10397	6,75 ori
Raportul PIB public/privat	0,58	0,53	0,49	84 %

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Schimbări de proporții s-au produs în contribuția ramurilor economiei naționale la crearea PIB-ului (Tab.3). Dacă în anii 1995-1997 în structura PIB-ului domina agricultura, economia vânatului, silvicultura și pescuitul (27,39%), urmate de industrie (22,5%), impozitele nete pe produs și import (12,76%), comerț cu ridicata și amănuntul (8,16%), apoi în anii 2007-2009 domină impozitele nete pe produs și import (16,87%), urmate de industrie (13,7%), comerțul cu ridicata și amănuntul (12,84%), transporturi, depozitare, comunicații (12,23%). Agricultura, economia vânatului, silvicultura și pescuitul, cu 9,03 la sută, au ajuns pe penultimul loc.

Tabelul 3

Evoluția structurii PIB după ramuri de formare, în %

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009
Produsul intern brut, în total, milioane lei	100	100	100
Inclusiv în:			
- agricultură, economia vânatului, silvicultură și pescuit	27,39	20,33	9,03
- industrie	22,5	17,8	13,7
- construcții	4,09	2,98	0,44
- comerțul cu ridicata și amănuntul	8,16	11,18	12,84
- transporturi, depozitare, comunicații	5,81	10,41	12,23
- alte activități	25,09	23,94	30,91
- impozite nete pe produs și import	12,76	13,35	16,87

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

3.2. Dezvoltarea ramurilor economiei naționale

Valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în țara noastră este în continuă și stabilă creștere (Tab.4), majorându-se în 2009 de 2,77 ori față de anul 2000. Însă, dacă valoarea producției fabricate în sectorul public, în anii de referință, a sporit doar de 1,87 ori, apoi în sectorul privat – de 4,05 ori, sau în ritmuri ceva mai mari de două ori. Ponderea valorii producției industriale fabricate în sectorul privat al economiei naționale a crescut de la 35% în 2000 la 51,1 la sută în anul 2009. Valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în firmele străine ce activează în țara noastră a sporit de la 0,42 în 2000 la 1,89 miliarde lei în anul 2009, sau de 4,5 ori, ponderea acestora fiind de 5,1% în 2000 și de 8,3% în 2009.

Tabelul 4

Valoarea producției industriale fabricate, pe forme de proprietate, mld. lei

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
În total	8,17	10,43	12,62	15,96	17,59	20,77	22,37	26,17	29,99	22,64
din care:										
- publică	1,87	2,31	1,83	2,20	2,23	2,41	2,25	2,67	3,34	3,49
- privată	2,86	3,64	4,73	6,90	7,78	9,57	10,43	12,63	14,69	11,58
- mixtă, publică și privată	1,48	1,59	2,17	2,24	2,55	2,78	2,60	3,14	3,10	2,06
- străină	0,42	0,62	0,85	1,28	1,30	1,50	1,61	1,86	2,23	1,89
a întreprinderilor mixte	1,26	1,92	2,55	2,80	3,08	3,88	4,63	4,78	5,17	3,63

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în toate tipurile de activități din țara noastră este în creștere (Tab.5). Trebuie, însă, să menționăm că cea mai mare pondere, 80,8% în anii 1995-1997 și 80,6% în anii 2007-2009, revine industriei prelucrătoare. Extrem de periculos pentru economia națională este, în opinia noastră, faptul că ponderea industriei alimentare și a băuturilor a scăzut de la 64,8% în anii 1995-1997 până la 48,8 la sută în anii 2007-2009. Și mai gravă este reducerea ponderii fabricării vinului – de la 15,7% în anii 1995-1997 la 8,9 la sută în anii 2007-2009, sau aproape s-a dublat.

Tabelul 5

Valoarea producției industriale fabricate, pe tipuri de activități, mln. lei

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
În total	4948,3	13004,9	26268,6	5,31 ori
Inclusiv:				
- extractivă	42,8	100,8	529,5	12,37 ori
- prelucrătoare	3998,0	10494,8	21172,0	5,29 ori
din care: - alimentară	2589,5	6531,4	10330,2	3,99 ori
Inclusiv:				
- fabricarea vinului	629,0	2639,7	1884,1	2,99 ori
- chimică	37,9	140,2	498,4	13,15 ori
din care: - fabricarea de medicamente	18,1	66,0	166,5	9,2 ori
- fabricarea de mașini și echipamente și prelucrarea metalelor, metalurgică	371,9	372,9	484,2	1,3 ori
- energia electrică și termică	834,0	1955,1	3721,3	4,46 ori
din care: - electrică				

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Ponderea industriei electrice și termice, gaze și apă se menține la nivelul de 18,9% în 2001 și de 18,3% în 2008. Foarte mică, 1% în anii 2003-2004 și 2,6% în anul 2009, este ponderea industriei chimice. Fabricării medicamentelor și a produselor farmaceutice, în anii de referință, îi revine 0,3-1,1% din totalul producției industriale.

Agricultura a fost și rămâne suportul existenței umane. Pentru țara noastră aceasta mai este și o ramură cu tradiții vechi. Fiind cel mai puternic factor de echilibru, agricultura, chiar dacă și-a diminuat ponderea în PIB, rămâne coloana vertebrală a economiei naționale.

De la începutul perioadei de trecere la economia de piață, producția agricolă a scăzut vertiginos și în anul 2000 a constituit doar 45,8 la sută de la nivelul anului 1990. Este adevărat că în ultimii zece ani producția agricolă a diminuat nesemnificativ, formând circa 90 la sută de la nivelul anului 1990.

Producția globală în anii 2007-2009 în raport cu anii 1995-1997 chiar a sporit cu 12 la sută (Tab.6). Însă, producția agricolă obținută în sectorul public s-a micșorat simțitor, formând, în anii 2007-2009, doar 12 la sută de la nivelul anilor 1995-1997, iar în sectorul privat, în perioadele respective, s-a majorat cu 20 la sută. Producția agricolă din sectorul privat, în anii 1995-1997, o depășea pe cea din sectorul public de 12,6 ori, iar în anii 2007-2009 – de 120 de ori.

Tabelul 6

Producția globală agricolă pe forme de proprietate, mln. lei

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997, %
În total	9823,8	8226,7	11050,8	112
din care: - publică	724,6	85,5	91,3	12
- privată	9099,3	8156,6	10959,5	120
din care: - colectivă	4670,3	2191,7	3424,6	73
- a gospodăriilor populației și a gospodăriilor țărănești	4428,9	5964,9	7524,6	170

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Trebuie să menționăm că în sectorul privat producția globală agricolă obținută în structurile organizatorico-juridice colective se micșorează și în anii 2007-2009 a constituit 73% de la nivelul anilor 1995-1997. În același timp, producția obținută în gospodăriile populației și în gospodăriile țărănești s-a majorat cu 70 la sută. Dacă ponderea producției agricole obținute în gospodăriile populației și în gospodăriile țărănești, în anii 1995-1997, forma 8,7% din totalul producției agricole crescute în sectorul privat, apoi în anii 2007-2009 ea a ajuns la 68,6 la sută.

După declararea independenței a suferit schimbări de proporții structura producției agricole. Spre exemplu, în anii '90 ai secolului trecut fructele le reveneau 17%, în anii 2000 – doar 4 la sută, menținându-se, practic, la același nivel pe parcursul ultimilor zece ani; cerealelor, le revenea respectiv, circa 11%, 19% și în ultimii zece ani se menține la același nivel. Pe parcursul anilor 2000-2009 circa 70% din producția agricolă (Tab.7) revin celei vegetale.

Tabelul 7

Structura producției agricole pe ramuri în toate categoriile de gospodării, în %

Indicatorii	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
În total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
din care: - producția vegetală	69	70	70	67	71	68,9	67,3	58,1	74,3	68,1
Inclusiv:										
- culturi cerealiere	25	32	32	20	33	22,9	18,4	9,5	24,6	18,4
- sfecla de zahăr	3	3	3	2	2	2,6	3,0	2,1	2,5	1,0
- tutun	3	2	1	1	1	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4
- floarea-soarelui	5	4	5	7	6	6,3	7,2	3,8	6,9	5,9
- legume și bostănoase	5	6	6	6	4	7,3	9,3	6,2	6,0	7,9
- fructe și pomușoare	3	4	4	9	5	4,4	3,9	4,0	4,2	4,6
- struguri	12	8	10	12	10	12,8	11,6	19,4	15,0	18,7
- producția animalieră	31	30	30	33	29	31,1	32,7	41,9	25,7	31,9
Inclusiv: - lapte	13	12	12	14	12	10,9	10,6	13,3	9,1	10,7

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Ponderea culturilor pe parcursul acestor ani variază. Așa, spre exemplu, ponderea culturilor cerealiere variază de la 9,5% în 2007 la 33 la sută în anul 2004, a strugurilor – de la 8% în 2001 la 19,4 la sută în 2007. Situația respectivă demonstrează, pe de o parte, că agricultura ca domeniu de activitate este suficient de conservată, iar, pe de altă parte, că structura producției agricole nu se formează sub influența decidenților.

Mutațiile ce au avut loc în structura producției agricole indică tendința de a reduce ponderea culturilor intensive, cum ar fi struguri, fructe, legume, tutun etc. și creșterea ponderii produselor ce necesită volum mic de capital, cum ar fi grâul, porumbul, floarea-soarelui și altele.

Situația din economia națională este influențată considerabil de nivelul asigurării acestora cu resursele necesare.

3.3. Constatări privind potențialul resurselor naturale disponibile

Sistemul economic național este influențat considerabil de *potențialul natural* care, după cum afirmă P.Bran [1], participă cu „forța legilor sale și cu „bunățile” sale, substanță (s), energie (e) și informații (i), bunătați aflate în stare naturală, „fabricate” de mișcarea fizică, chimică și biologică a materiei”. Forța naturii, continuă P.Bran, „sub forma legilor sale generale și particulare la nivelul fiecărei forme de mișcare a materiei, va determina ca în acest proces nimic să nu se câștige, nimic să nu se piardă, totul să se transforme” [2].

Dacă pentru industrie potențialul natural nu este un factor decisiv, apoi pentru agricultură potențialul natural (suma temperaturilor efective, depunerile atmosferice, caracteristicile fondului funciar) el este crucial.

Condițiile climaterice ale anului 2009 se caracterizează prin media anuală a temperaturii aerului de 11,4 la Chișinău, maxima absolută de 36,3 și cu minima absolută de -16,8 grade Celsius. Umiditatea relativă a aerului în anii 2006-2009 a constituit 68-70%, iar cantitatea anuală de precipitații ajunge la 446-564 mm.

Fondul funciar al țării noastre, cu configurația variată a reliefului, la 1 ianuarie 2010 era reprezentat de terenuri cu suprafața de circa 3384,6 mii ha, inclusiv 2501,5 mii ha (sau circa 74 la sută) cu destinație agricolă. Eficiența utilizării fondului funciar este influențată considerabil de forma *proprietății*, care, în esență, reflectă ansamblul relațiilor ce se stabilesc între oameni cu privire la posesiunea, utilizarea, dispoziția și însușirea bunurilor obținute cu contribuția acestora. Orientarea principală a politicii naționale privind fondul funciar a fost, este și încă mai rămâne demonopolizarea proprietății de stat asupra pământului.

Schimbarea formei de proprietate a contribuit la majorarea numărului celor ce decid asupra utilizării eficiente a pământului, ceea ce a influențat considerabil eficiența agriculturii, dar a generat și formarea unei opinii negative, în special privind modul de atribuire a terenurilor în proprietate privată și forma organizatorico-juridică a exploatațiilor agricole.

După cum se constată în cercetările statistice selective privind activitatea gospodăriilor populației și a gospodăriilor țărănești, reformarea proprietății asupra pământului a creat situația în care „mărimea medie a terenurilor agricole pe loturile de pe lângă casă a constituit 0,4 ha în medie pe o gospodărie casnică cercetată. Mărimea medie a terenurilor de fermier lucrate de cetățeni în mod individual a constituit 1,62 ha”. Trebuie să mai adăugăm că terenurile agricole, chiar în componența unei gospodării, adesea au fost fragmentate în câteva parcele, ceea ce a încurajat interpretarea eronată, în unele cazuri chiar ostilitatea față de atribuirea terenurilor în proprietate privată.

Majoritatea reprezentanților autorităților publice și o bună parte dintre specialiști susțin că declinul în agricultura țării noastre este consecința dimensiunilor mici ale exploatațiilor agricole ca rezultat al parcelării excesive a terenurilor agricole. Astfel de păreri le considerăm eronate sau, cel puțin, discutabile. Aceasta din următoarele motive.

Mai întâi, la mărimea medie (de 1,62 ha) a terenurilor de fermier lucrate de cetățeni în mod individual trebuie adăugat și lotul de pe lângă casă (0,4 ha). Indirect, ideea respectivă se confirmă de aceeași cercetare statistică, care arată că „din numărul total de gospodării cercetate, 80% posedau atât loturi pe lângă casă, cât și terenuri de pământ atribuite cetățenilor în contul cotelor de teren echivalent”. Prin urmare, dacă e să pornim de la faptul că unei persoane i s-a atribuit cota de teren echivalent în mărime de 1,62 ha, iar în majoritatea familiilor sunt trei deținători de cote, atunci mărimea unei gospodării țărănești ar trebui să fie minimum de circa 4 - 5 ha. În plus, conform cercetării respective, „mai mult de jumătate din gospodării (54%) au transmis integral terenul de pământ în folosință (arendă etc.) altor utilizatori și aproximativ 46% au lucrat individual terenul de pământ.”

În al doilea rând, astăzi lumea este orientată spre dezvoltarea formelor organizatorico-juridice mici și mijlocii. Studiul experienței țărilor cu agricultură dezvoltată arată că unei exploatații agricole îi revine în Marea Britanie 67,9 ha, în Danemarca – 34,7, în Suedia – 33,7, în Luxemburg – 32,4, în Franța – 28,4, în Irlanda – 26,1, în Germania – 17,9, în Olanda – 16,2, în Belgia – 15,9, în Spania – 15,8, în Finlanda – 12,8, în Austria – 12,2, în Portugalia – 6,9, în Italia – 5,6, în Grecia – 4,2 hectare.

În al treilea rând, trebuie să constatăm că astfel de discuții, practic, sunt inutile, dat fiind că atribuirea sectoarelor de teren în proprietate privată s-a temperat. Dacă suprafețele de teren atribuite în proprietate privată s-au majorat de la 58,3 mii ha în anul 1996 la 224,9 mii ha în anul 1998 (sau de 3,86 ori), apoi din anul 1999 până în anul 2001 au sporit, respectiv, de la 317,5 mii ha la 701,8 mii ha (sau de 2,21 ori), și din anul 2002 până în anul 2006 – de la 805,4 mii ha la 881,7 mii ha (sau de 1,1 ori).

La 1 ianuarie 2010, suprafața terenurilor în proprietate privată a constituit 1844 mii ha, sau circa 73,7% din terenurile agricole (Tab.8). Mai impunătoare este ponderea livezilor private care a format 83,5% și a viilor – 94,6% din totalul suprafețelor acestora. Practic nu sunt transmise în proprietate privată pășunile și fânețele.

Tabelul 8

Terenurile agricole pe forme de proprietate, la 1 ianuarie 2010

Indicii	Pe toate formele de proprietate		Din care			
			publică		privată	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
Terenuri agricole, în total	2501,1	100	657,1	100	1844,0	100
dintre care: - teren arabil	1816,7	72,6	264,5	40,3	1552,2	84,2
- plantații multianuale	301,0	12,0	37,8	5,8	263,2	14,3
inclusiv: - livezi	132,5	5,3	21,9	3,3	110,6	6,0
- vii	153,5	6,1	8,3	1,3	145,2	7,9
- pârlăoagă	29,1	1,2	4,7	0,7	24,4	1,3

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2010.

Actualmente, terenuri agricole dețin întreprinderile și organizațiile (exploatații agricole de stat, societăți pe acțiuni, gospodării colective etc.), gospodăriile țărănești (de fermier), gospodăriile anexe auxiliare și alte tipuri de structuri organizatorico-juridice. Semnificativ este că suprafața terenurilor deținute de întreprinderi și organizații a crescut de la 798,5 mii ha în 2003 (Tab.9) la 871,3 mii ha în anul 2010, sau cu 9,1 la sută. Evident, această majorare s-a produs din contul terenurilor agricole pe care le-au deținut gospodăriile țărănești (de fermier), a căror suprafață s-a micșorat, respectiv, de la 743,5 la 661,4 mii ha, sau cu 11,1 la sută.

Tabelul 9

Terenurile agricole după categoriile deținătorilor de teren, la începutul anului, mii ha

Indicii	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
În total	2269,6	2264,0	2257,4	2254,0	2245,8	2240,2	2239,4	2236,9
<i>dintre care:</i>								
Întreprinderi și organizații	798,5	835,2	841,2	848,0	839,0	858,0	867,8	871,3
Gospodării țărănești (de fermier)	743,5	706,7	692,9	685,6	678,9	668,6	672,4	661,4
Inclusiv cu suprafața medie a terenului mai mică de 50 ha	607,1	611,7	604,1	620,0	605,8	603,3	600,4	591,0
Dintre care cu suprafața medie a terenurilor mai mică de 10 ha	600,4	586,5	601,9	611,6	591,3	585,3	579,4	565,6
Gospodării anexe auxiliare (loturi pe lângă casă și grădini)	305,2	298,6	299,1	306,9	308,5	307,8	303,5	313,6
Alți deținători de teren	422,4	423,5	424,2	413,5	419,4	405,8	395,7	390,6

Sursa: Calculele autorilor după Rezultatele cercetării statistice privind activitatea agricolă a micilor producători agricoli în Republica Moldova. - Chișinău: Statistica.

Considerăm că dezvoltarea formelor organizatorico-juridice mici și mijlocii este justificată. Așa, spre exemplu, miracolul nipon se datorează, în opinia analiștilor, întreprinderilor mici și mijlocii care, potrivit lui Hiro Kinoshita, domină ca număr (98,9%), forță de muncă ocupată (77,6%) și cota-parte din piață (64,2% din comerțul cu ridicata și 75,7% din comerțul cu amănuntul). În Uniunea Europeană activează circa 20 milioane de întreprinderi mici și mijlocii care reprezintă 99,8% din totalul întreprinderilor private, concentrează două treimi din forța de muncă ocupată și dețin 55% din cifra de afaceri comunitare.

Și în agricultura Republicii Moldova se evidențiază eficiența sectorului privat reprezentat de formele organizatorico-juridice mici și mijlocii. Producția globală agricolă, în prețurile comparabile ale anului 2005, s-a micșorat în sectorul public de la 105,7 mln. lei în 2002 până la 61,8 mln. lei în anul 2009, sau cu 41,5 la sută (Tab.10), iar în cel privat, respectiv, de la 11,7 la 11,3 mlrd. lei, sau cu doar 2,6 la sută. Dacă producția globală agricolă obținută în sectorul privat în anul 2002 o depășea pe cea din sectorul public de 11 ori, apoi în 2009 – de 18 ori.

Tabelul 10

Producția globală agricolă pe forme de proprietate, în prețuri comparabile ale anului 2005

Indicii	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
În total, mln.lei	11776,7	10179,9	12301,3	12402,2	12266,7	9432,5	12460,3	11259,5
<i>dintre care:</i>								
- publică	105,7	68,9	139,5	117,4	106,5	74,9	137,2	61,8
- privată	11671,0	10111,0	12161,8	12284,8	12160,2	9357,6	12323,1	11197,7
<i>dintre care:</i>								
- colectivă	3242,5	2402,1	3722,6	3508,0	3359,1	2589,6	4311,1	3373,1
- a gospodăriilor populației	8428,5	7708,9	8439,2	8776,8	8801,1	6768,0	8012,0	7824,6

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Chișinău, 2010.

Potrivit rezultatelor cercetărilor statistice, gospodăriile personale auxiliare ale cetățenilor și gospodăriile țărănești (de fermier) cu suprafața terenurilor de pământ până la 10 ha, dispunând de doar circa 40% din terenurile agricole, au produs 70% din volumul producției agricole totale din țară, inclusiv 58% – din producția vegetală și circa 87% – din producția animalieră, ceea ce demonstrează, incontestabil, că micii producători agricoli sunt mai eficienți.

Noi susținem consolidarea terenurilor agricole cu condiția ca acest proces să se producă benevol în conformitate cu cerințele pieței funciare. Creșterea ariei medii a unei gospodării țărănești este *oportună* prin:

– *Donare și moștenire.* Aceste procese pot fi impulsionate dacă va fi micșorat suficient tariful perceput de către instituțiile notariale pentru autentificarea moștenirii și donării;

– *Arendă.* Majoritatea terenurilor sunt transmise în arendă în baza contractelor formale care adesea provoacă conflicte, mai ales cele ce se referă la plata de arendă, care diferă de la caz la caz, iar adesea este și suficient de joasă. Considerăm oportună **stabilirea plafonului de jos al prețului de arendă și înregistrarea contractelor de către autoritățile publice locale.**

– *Vânzare-cumpărare a terenurilor agricole.* Deși numărul tranzacțiilor cu terenuri agricole a sporit, **rămâne a fi încurajată această formă de creștere a suprafețelor de teren pentru toate categoriile de gospodării prin formarea unui fond special în bugetul public pentru a acoperi rata dobânzii băncilor comerciale ce acordă credite pe termen de circa 10 ani cu destinația de a cumpăra terenuri agricole.** Extrem de importantă este implicarea statului în cumpărarea-vânzarea terenurilor agricole. Se propune ca statul să cumpere terenurile agricole de la fermierii care nu-și pot onora misiunea la prețuri avantajoase pentru deținătorii acestor proprietăți (prețuri care pot depăși prețurile de pe piața internă) și să le vândă la prețuri reduse celor ce doresc să practice agricultura, în mod special celor tineri.

– *Asociere și cooperare* în scopul folosirii mai eficiente a mijloacelor de producție, resurselor naturale și a celor umane. Ele sunt binevenite la formarea și consolidarea unităților organizatorico-juridice pentru achiziția producției agricole și aprovizionarea agricultorilor cu factorii de producție, având ca obiectiv efectuarea calitativă și la timp a lucrărilor agricole la prețuri rezonabile, pentru studiul de piață, consultanță juridică, elaborarea planurilor de afaceri și altele.

De menționat că situația din agricultură a fost considerabil influențată de *preț*. La începutul anului 1992 a fost lansată liberalizarea prețurilor la majoritatea mărfurilor de consum, cu excepția unor produse alimentare, cum ar fi pâinea, carnea, laptele etc. În consecință, indicii prețurilor la producția agricolă în 1992, în raport cu 1991, a crescut cu 1017%, la produsele energetice – cu 2900%, formând un raport de 1 la 2,85. În 1994 acest raport a constituit 1 la 3,17. Pe parcurs s-au majorat, practic constant, prețurile la mașini și mecanisme agricole, îngrășăminte și chimicale, semințe și altele, ceea ce a condiționat creșterea vertiginoasă a costurilor produselor agricole. Din nefericire, și în zilele noastre costul produselor agricole depășește prețul. Astfel, în anul 2009 costul unei tone de cereale s-a cifrat la 1174 lei, prețul de vânzare fiind de 1074 lei, la struguri – respectiv, 1809 și 1782 lei. Comentariile sunt de prisos.

3.4. Considerații cu privire la potențialul uman

Susținem formula lui A.Smith [3], potrivit căreia activitatea omului creează masa bunurilor pe care le consumă, fapt ce impune studiul resurselor umane. **Potențialul uman** este unul dintre „factorii de definiție” care contribuie decisiv la dezvoltarea economiei naționale. Totalul populației din Republica Moldova (Tab.11) este în descreștere – de la 4335,4 mii în anul 1989 până la 3563,7 mii în anul 2010. Micșorarea numărului populației a avut loc din cauza că după anii 95 ai secolului trecut în anuarele statistice nu se mai includ locuitorii din partea stângă a Nistrului. Dar și după anul 1995 numărul populației are tendința clară de a se micșora – de la 3649,9 mii în 1999 la 3563,7 în 2010, fapt condiționat de reducerea sporului natural al populației raportat la 1000 de locuitori – de la 8,0 în 1990 la -0,4 în anul 2009.

Numărul persoanelor cu vârsta de 60 ani și peste la 100 locuitori, altfel spus coeficientul îmbătrânirii populației, crește de la 10,7 în 1980 la 12,8 în 1990, la 13,6 – în 2000 și la 14,0 – în 2009. Conform scării G.Bojio-Gamier, coeficientul îmbătrânirii populației 12 și mai mult se califică ca „îmbătrânire demografică”. Dacă indicii sarcinii demografice, sau, în alți termeni, numărul persoanelor cu vârsta inaptă de muncă, raportat la 100 persoane apte de muncă se cifra în 2003 la 58,5, apoi în 2010 s-a micșorat până la 50,3, din care 27,4 persoane sub vârsta aptă de muncă și 22,9 – peste vârsta aptă de muncă.

Tabelul 11

Populația stabilă pe medii

Anii	Numărul populației, mii locuitori			În % față de total		Locuitori pe 1 km ²
	În total	urban	rural	urban	rural	
1989*	4335,4	2020,1	2315,3	46,6	53,4	128,3
1995*	4347,9	2033,0	2314,9	46,8	53,2	128,6
1999	3649,9	1516,8	2133,1	41,6	58,4	120,2
2005	3600,4	1478,0	2124,4	41,0	59,0	118,6
2009	3567,5	1476,1	2091,4	41,4	58,6	117,2
2010	3563,7	1476,7	2087,0	41,4	58,6	117,4

* Datele sunt prezentate în ansamblu pe țară.

Sursa: Alcătuit de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Totalul persoanelor active (Tab.12) s-a micșorat de la 1696 mii în 1995 la 1265 mii în anul 2009, sau cu 1,1 la sută. Rata de activitate se micșorează, respectiv, de la 47,1% în anul 1995 la 35,5% în anul 2009, sau cu 11,6 puncte procentuale. Numărul persoanelor ocupate în economie s-a micșorat de la 1673 mii în 1995 la 1184 în anul 2009, sau cu 29,2 la sută. Mai categoric s-a micșorat numărul celor ocupați în agricultură – de la 711 mii în 1995 la 334 mii în anul 2009, sau cu 53%. Rata de ocupare în agricultură s-a redus de la 42,5% în 1995 la 28,2% în anul 2009.

Tabelul 12

**Repartizarea populației după participarea la activitatea economică
în Republica Moldova, mii persoane**

	1995	1999	2005	2009	2009/ 1995
Populație, în total	3604	3646	3595	3566	98,9
Inclusiv: populație economic activă	1696	1682	1422	1265	74,6
Rata de activitate, %	47,06	46,1	39,6	35,5	X
dintre care: populația ocupată în economie	1673	1495	1319	1184	70,8
Rata de ocupare, %	98,6	88,9	92,8	93,6	X
Inclusiv: ocupată în agricultură	711	731	537	334	47,0
Rata de ocupare în agricultură, %	42,5	48,9	40,7	28,2	X
Populație economic inactivă	1908	1964	2173	2301	120,6

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Extrem de gravă pentru economia națională este creșterea numărului populației inactive – de la 1908 mii în 1995 la 2301 mii în anul 2009, sau cu 20,6 la sută. Dacă unei persoane economic active în anul 1995 îi revenea 1,12 persoane economic inactive, apoi în anul 2009 – 1,82.

În Republica Moldova cei mai mulți (25,5%) au studii secundare profesionale, urmați de cei cu studii superioare (20,4%). Pronunțat diferă structura populației după nivelul de instruire în mediul rural, unde ponderea celor cu studii superioare în totalul populației ocupate constituie circa 9,25 la sută. Și mai mult diferă structura populației din mediul rural ocupate în agricultură, unde cei cu studii superioare formează doar 2,6% din totalul celor ocupați în această ramură, sau aproape 3,8 la sută din totalul celor cu studii superioare din țara noastră.

Astfel, devine clar că pentru a schimba situația spre mai bine trebuie să se depună eforturi pentru a educa oameni productivi în instituțiile specializate. În viziunea lui Peter Drucker, a-i face pe oameni productivi prin educație este „prima dintre provocările epocii noastre” [4]. Educația se realizează prin învățare care, după cum afirmă Petington (citată de Daniela Tatiana Corodeanu [5]), este „procesul prin care abilitățile, cunoștințele, atitudinile și comportamentul sunt formate și dezvoltate”. Pentru țara noastră, care se află într-o dureroasă tranziție de la economia centralizată la economia bazată pe relațiile de piață, educația este imperios necesară, în perspectiva asigurării eficacității și eficienței economiei naționale.

Potențialul uman face parte din resursele care circulă liber pe tot spațiul Terrei. În Moldova numărul persoanelor care pleacă la lucru peste hotare este mare. Conform statisticii oficiale, în anul 2008 erau declarate plecate la lucru peste hotare 309,7 mii persoane (Tab.13), ceea ce formează 24,7% din totalul populației ocupate în Republica Moldova. Cele mai multe persoane (61,7% din total) sunt plecate la lucru în Rusia, apoi urmează Italia, unde au plecat circa 18 la sută din total. Cei plecați la lucru din mediul rural formează 68,6% din total și sunt cei mai numeroși în toate țările de destinație. Din totalul persoanelor plecate la lucru peste hotare domină (27,7%) grupul persoanelor cu vârsta 25-34 ani, fiind urmat de cei cu vârsta 35-44 ani (25,7%).

Tabelul 13

Persoane inactivate din Republica Moldova declarate plecate la lucru peste hotare pe medii, sexe, grupe de vârstă și țări de destinație (mii persoane, 2008)

	În total	Inclusiv				Din total pe grupe de vârstă, ani				
		Din spațiul		După sex		15-24	25-34	35-44	45-54	55-64
		urban	rural	bărbați	femei					
În total	309,7	97,1	212,6	201,5	108,3	75,9	85,8	79,6	60,1	8,4
Grecia	2,5	0,0	1,7	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Israel	8,0	2,2	5,8	0,0	6,6	0,0	1,5	2,8	2,8	0,0
Italia	55,4	21,5	33,9	17,2	38,2	10,7	13,0	16,5	13,4	1,9
Portugalia	5,6	2,9	2,7	4,4	0,0	0,0	0,0	2,0	1,6	0,0
Rusia	191,1	53,3	137,8	147,5	43,6	50,4	53,6	48,9	33,4	4,8
Turcia	7,9	2,3	5,6	1,6	6,2	2,0	2,6	1,6	1,6	0,0
Ucraina	10,9	4,8	6,1	8,4	2,5	3,5	3,0	2,4	1,6	0,0
Alte țări	26,3	8,3	18,0	19,0	7,3	7,1	9,3	4,3	5,0	0,0

Sursa: calculele autorilor după: Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și Șomaj. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2009.

Dat fiind că mai mult de jumătate din cei care pleacă au vârsta între 25 și 45 ani, situația demografică se va înrăutăți și pe viitor va deveni extrem de complicată asigurarea economiei cu forța de muncă ce trebuie să producă bunuri și să presteze servicii. Printre persoanele care s-au declarat plecate la lucru peste hotare cele cu studii superioare în anul 2008 au format 9,5%, cu studii medii de specialitate – 12,4%, cu studii secundare profesionale – 28,8%, cu studii liceale – 27,5% și doar 1700 persoane, sau 0,5%, au studii primare sau sunt fără școală primară.

Producerea de bunuri și servicii în vederea satisfacerii cerințelor consumatorilor; furnizarea lor la timpul oportun și în cantități solicitate; obținerea profitului necesar dezvoltării activității și remunerării muncii; ocuparea forței de muncă, altfel spus – dezvoltarea economiei naționale – necesită resurse financiare.

3.5. Consemnări cu privire la circuitul resurselor financiare în economia națională

Acceptăm poziția autorilor exprimată în [4,6], care susțin că sistemul financiar include trei domenii interdependente: piețele monetare și de capital sau finanțele la nivel macroeconomic; investițiile și finanțele manageriale sau corporative.

Pentru orice autoritate publică, pentru oricare administrație antreprenorială identificarea resurselor necesare pentru asigurarea finanțării capitalului de lucru, acumularea și repartizarea resurselor financiare, regenerarea și creșterea activelor devine o dimensiune obligatorie. Atât încasările, cât și eliberările de resurse în instituțiile financiare naționale (Tab.14) în anii 2001- 2008 au sporit de circa 4,1 ori, formând 93 la sută în 2009 de la nivelul anului 2008. Considerabil s-a modificat structura acestora. Dacă în anul 2001 încasările de la comercializarea mărfurilor de consum formau 41%, apoi în anul 2008 ponderea lor s-a ridicat până la 53,4 la sută din totalul încasărilor. Pe poziția a doua s-au plasat încasările de la vânzarea valutei străine persoanelor fizice. Ponderea acestora se modifică nesemnificativ – de la 10,1% în 2001 la 10,3% în anul 2009.

Tabelul 14

Rulajul de casă în instituțiile financiare, mlrd. lei

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
În total încasări	15,02	18,98	21,13	25,17	33,49	46,20	56,24	62,03	57,72
<i>dintre care:</i>									
- de la comercializarea mărfurilor de consum	6,17	8,12	11,26	13,75	18,08	22,88	28,62	34,01	30,80
- de la vânzarea valutei străine persoanelor fizice	1,52	2,13	2,15	2,13	2,64	3,58	4,84	5,26	5,94
În total eliberări	15,15	19,03	20,65	25,61	33,94	44,11	55,82	61,84	57,60
<i>dintre care:</i>									
- pentru salarii, burse, plăți sociale și plata despăgubirilor de asigurare	3,16	3,99	5,19	5,81	6,87	7,72	8,32	8,74	8,96
- pentru cumpărarea valutei străine de la persoane fizice	3,10	5,18	7,69	10,88	15,32	20,12	26,48	28,52	20,09

Sursa: alcătuit de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Atenționăm că resursele eliberate pentru cumpărarea valutei străine de la persoane fizice a sporit de la 3,10 miliarde lei (20,6% din total) în 2001 la 28,52 miliarde lei (46,0% din total) în 2008, sau de 9 ori, și s-au micșorat în 2009 până la 20,09 miliarde lei (34,9% din total). Dacă resursele eliberate de către instituțiile financiare pentru salarii, burse, plăți sociale, plata pensiilor, indemnizațiilor și despăgubirilor de asigurare erau, practic, echivalente cu cele pentru cumpărarea valutei străine de la persoane fizice, apoi primele au constituit doar 30,6% în 2008 și 44,6% în 2009 din totalul ultimelor. Sporul vertiginos al resurselor eliberate pentru cumpărarea valutei străine de la persoane fizice se datorează creșterii necesităților în valută străină pentru achiziționarea produselor, în special a produselor energetice, pe piața mondială.

În condițiile formării economiei concurențiale, bazate pe relațiile de piață, extrem de importantă devine asigurarea echilibrului dintre venitul național disponibil și consumul final efectiv. În anii 2002-2008 venitul național disponibil (Tab.15) a sporit de 3,18 ori. În aceleași ritmuri au sporit (de 3,18 ori) și transferurile sociale în natură primite. În anii de referință s-au majorat considerabil (de 7,62 ori) transferurile curente primite de la „restul lumii”. A sporit și consumul final efectiv, însă într-un ritm puțin mai redus (de 3,07 ori), ceea ce a contribuit la majorarea dimensiunii economiei brute – de la 3617 în 2002 la 14028 milioane lei în anul 2009, sau de 3,88 ori. Important pentru economia țării noastre este că consumul final efectiv al gospodăriilor nu numai că depășește categoric (de 11,63 ori în 2002 și de 15,76 ori în 2008), dar sporește cu timpuri mai mari (de 3,13 ori) decât cel al administrației publice (de 2,31 ori). Dacă mijloacele financiare, care au menirea să asigure echilibrul consum-invenție, se obțin prioritar prin vânzarea producției, mărfurilor, serviciilor și activilor, atunci este firesc ca acestea să fie promovate cu succes atât pe piața internă, cât și pe cea externă.

Tabelul 15

Venitul disponibil și consumul în economia națională, prețuri curente, mln. lei

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Venitul național disponibil brut	26906	35075	40910	49932	60305	72229	85479
Transferuri curente primite de la „restul lumii”	2302	4620	4929	7735	11067	14787	17540
Transferuri sociale în natură primite	2953	3754	3008	3823	6372	7512	9384
Consumul final efectiv	23289	30451	33298	41368	50972	60618	71451
<i>dintre care:</i> - al gospodăriilor	21445	28466	31133	38517	47732	56691	67188
- al administrației publice	1844	1985	2165	2851	3240	3927	4263
Economia brută	3617	4624	7612	8564	9333	11611	14028

Sursa: alcătuit de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Pentru a contracara devastarea economică și socială, trebuie să respectăm regula, potrivit căreia capitalurile permanente finanțează activele imobilizate, deoarece acestea reflectă nevoile stabile ale societății, iar activele circulante sunt finanțate din excedentul de capital permanent, rămas după finanțarea activelor imobilizate și, parțial, din împrumuturi care trebuie rambursate într-o perioadă de până la un an.

Conform raporturilor Băncii Naționale a Moldovei (Tab.16), în anii 2004-2008 activele s-au majorat de 1,9 ori, inclusiv numerarul și plasamentele pe termen scurt în bănci – de 2,2 ori. Factorul principal care a stat la baza majorării agregatului monetar este procurarea-vânzarea valutei străine de către persoanele fizice. Volumul net al operațiunilor de cumpărare de către bănci a valutei străine de la persoanele fizice în anul 2008 a constituit 2272,3 mln. USD, comparativ cu volumul de 1628,1 mln. USD înregistrat în anul 2007.

Tabelul 16

Dinamica și structura resurselor financiare din Republica Moldova, mln. lei

	2004	2005	2006	2007	2008
Active, în total	11318	12790	15011	19764	21738
Inclusiv: - numerar și plasamente pe termen scurt în bănci	4727	5055	5983	11038	10546
- valori mobiliare investiționale	1383	2611	4019	4056	6846
- creanțe ale organizațiilor financiare internaționale	2385	2260	2394	2203	1975
Obligațiuni, în total	11318	12790	14011	19136	22407
Inclusiv: - monedă națională în circulație	4094	5149	5817	7603	8732
- obligațiuni către organizațiile financiare internaționale	3965	3490	4219	4014	3711
- disponibilități ale băncilor	2455	2971	1824	4055	6049
- disponibilități ale Guvernului RM	61	349	872	2507	2789
Capital statutar, în total	552	522	867	609	(822)

Sursa: Alcătuit de autori în baza raporturilor Băncii Naționale a Moldovei.

Pentru a depăși scăderea lichidității, au fost puse în circulație valori mobiliare de stat (VMS) prin intermediul licitațiilor și subscrierilor. VMS a crescut de la 1529,3 mln. lei la finele anului 2008, până la 3018,9 mln. lei la 31 decembrie 2009, sau de 1,97 ori (Fig.1).

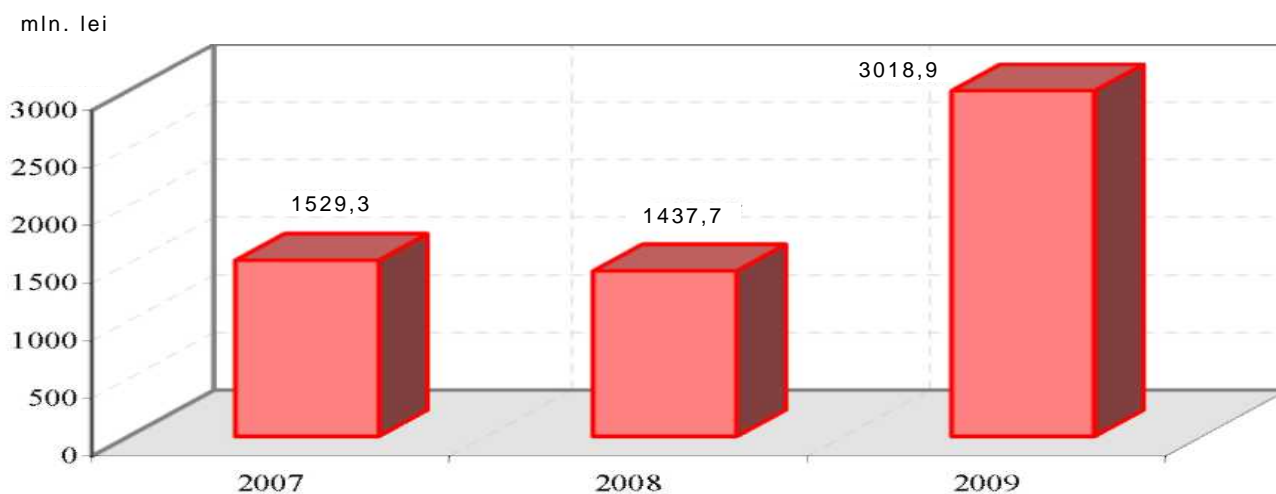

Fig.1. Dinamica volumului de VMS în circulație la finele anului.

Sursa: calculele Băncii Naționale a Moldovei

Pe parcursul anului 2009 certificatele au fost vândute cu o dobândă de 10,62 la sută anual față de 17,00 la sută înregistrată în anul precedent, ceea ce a condus la reducerea costului suportat de BNM pentru sterilizarea excesului de lichiditate de la 210,8 mln. lei în anul 2008 până la 32,8 mln. lei în anul 2009. Peste două treimi din titlurile plasate au avut scadența de 91 și 182 zile. Ponderea emisiunilor de VMS cu scadența de 91 s-a micșorat de la 50,1% în anul 2006 la 33,2% în anul 2009, iar ponderea celor cu scadența de 182 zile s-a majorat de la 22,5% în 2006 la 37,4% în 2009.

Randamentele relativ scăzute, în special în a doua jumătate a anului 2009, oferite de VMS, au făcut ca investitorii nebankari să-și retragă investițiile de pe piața titlurilor de stat; astfel, valoarea VMS procurate de aceștia s-a diminuat de la 270,6 mln. lei în anul 2008 până la 156,7 mln. lei în anul 2009. În consecință, Banca Națională a Moldovei a readus pe piață, după o întrerupere de mai bine de 10 ani, tranzacțiile REPO, care în anul 2009 au însumat 14,1 mln. lei. Rata medie ponderată a dobânzii la operațiunile REPO de cumpărare efectuate pe parcursul anului 2009 a înregistrat 10,16 la sută anual, termenul mediu constituind 114 zile. Contul de capital și financiar al bilanței de plăți a înregistrat în anul 2009 un excedent de 376,83 mln. USD (Fig.2), determinat de sprijinul financiar din partea Fondului Monetar Internațional, de amânarea unor plăți de către agenții economici, precum și de diminuarea activelor oficiale de rezervă ale statului.

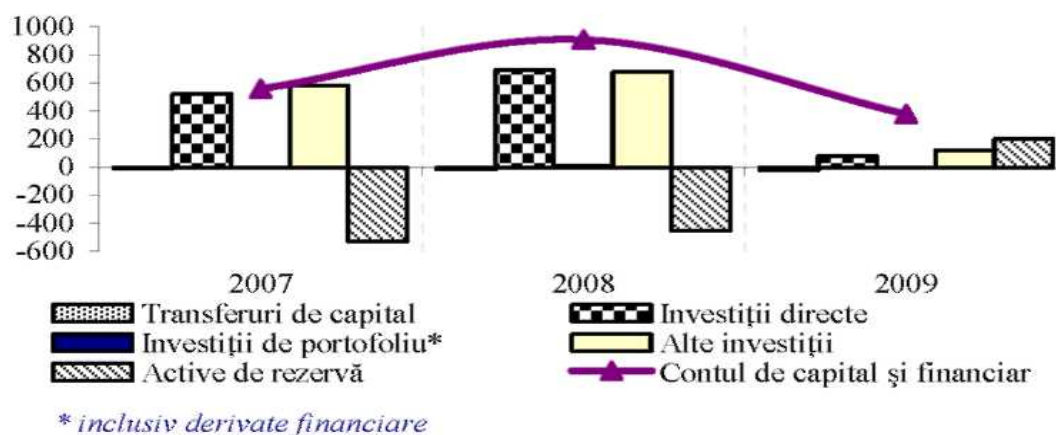

Fig.2. Contul de capital și financiar, componente principale, mln. USD.

Sursa: Raportul Băncii Naționale a Moldovei.

Transferurile de capital au înregistrat ieșiri nete în valoare de 17,54 mln. USD. La 31 decembrie 2009 numerarul în circulație a constituit 9885 mln. lei, inclusiv bancnote – 9820 mln. lei și monede metalice – 64 mln. lei, fiind în creștere comparativ cu finele anului 2008 cu 12,0 la sută. Pe parcursul anului 2009 ridicările de numerar de la Banca Națională a Moldovei au constituit 4620 mln. lei, majorându-se cu 3,0% comparativ cu anul precedent, dintre care bancnote – în sumă de 4615 mln. lei, monede – în sumă de 5,7 mln. lei. În același timp, la Banca Națională a Moldovei a fost depus numerar în sumă de 3538 mln. lei.

Activele totale ale sistemului bancar la situația din 31 decembrie 2009 au totalizat 39915,0 mln. lei, majorându-se față de 31 decembrie 2008 cu 848,0 mln. lei (2,2 la sută). De asemenea, s-a majorat și ponderea lor în PIB: de la 62,1 până la 66,5 la sută. Creșterea activelor a fost determinată, în special, de sporirea obligațiunilor băncilor cu 922,3 mln. lei (2,9 la sută). Concomitent, s-a micșorat capitalul acționar – cu 74,3 mln. lei (1,1 la sută).

Circuitul finanțelor în economia națională este determinat, în mare măsură, de piața de desfacere a mărfurilor.

3.6. Reflecții cu privire la piața de desfacere a mărfurilor

Valoarea vânzărilor de mărfuri cu amănuntul pe piața internă a sporit de la aproape 10,75 miliarde lei în 2002 la circa 32,14 miliarde lei în anul 2009 (Tab.17), sau de circa 3 ori; în unitățile comerciale – de 4 ori, inclusiv în localitățile urbane – de 3,99 ori și în cele rurale – de 4.23 ori. Chiar dacă vânzările cu amănuntul în unitățile comerciale din localitățile rurale au sporit cu timpuri mai mari, ponderea lor rămâne inadecvată raportului populației, formând 16% în 2002 și 16,8% în anul 2009.

Tabelul 17

Valoarea vânzărilor de mărfuri cu amănuntul, mln. lei

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Valoarea vânzărilor cu amănuntul, în total	10753,4	14537,0	16575,8	19487,7	23356,6	28220,1	34684,4	32143,0
<i>dintre care:</i>								
- produse alimentare	4604,5	5885,6	6632,0	7060,2	7178,4	9418,0	11301,2	11346,9
- mărfuri nealimentare	6148,9	8651,4	9943,8	12427,5	16178,2	18802,1	23383,2	20796,1
din total:								
- piețe	5798,8	7667,3	8237,0	8456,9	9735,9	11353,5	13297,2	12182,4
- unități comerciale	4954,6	6869,7	8338,8	11030,8	13620,7	16886,6	21387,2	19960,6
Inclusiv în localități								
- urbane	4159,2	5880,1	6983,8	9159,2	11358,8	14176,0	18222,1	16594,8
- rurale	795,4	989,6	1355,0	1871,6	2261,9	2690,6	3165,1	3366,0
din totalul unităților comerciale, în sectorul								
- public	209,2	240,7	197,3	216,4	296,2	369,4	427,3	380,9
- privat	3245,8	4696,1	5753,1	7597,7	9385,3	11614,2	14349,0	13266,3
- întreprinderi străine și mixte	1041,7	1439,2	1869,8	2625,3	3372,2	4352,4	6116,5	5887,1

Sursa: alcătuit de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Piața internă a țării noastre este limitată de circa 3,6 mln. de consumatori, fiind condiționată de capacitatea de cumpărare a acestora. Conform rezultatelor Studiului Bugetului Gospodăriilor Casnice /SBGC/ pe anul 1999, venitul global al 79,3% din populația țării noastre nu atingea nivelul minimului de existență, iar venitul al 20,7% din populație a fost mai mic de 70 lei. Fiecare al cincilea cetățean al țării se afla sub nivelul sărăciei extreme, dintre care 65,4% locuiau în localitățile rurale. Trebuie să menționăm că pe parcursul anilor de reformare a economiei naționale schimbări de proporții la acest capitol nu s-au produs. Venitul mediu lunar disponibil raportat la valoarea medie a minimului de existență pe o persoană a sporit de la 51,4% în 2001 la 98,1% în 2009. În anul 2009 ponderea populației cu veniturile disponibile până la 200 lei pe lună în mediul urban a format 1,0%, iar în spațiul rural – 15,1%. Dacă în spațiul urban populația cu veniturile disponibile până la 1000 lei pentru o persoană pe lună constituia 39,8%, apoi în mediul rural – 77%.

Atât în mediul urban, cât și în cel rural, categoric domină cheltuielile pentru produsele alimentare. Așa, în anul 2008 în urbe cheltuielile pentru produsele alimentare formau 37,8%, iar în spațiul rural – 42,7 la sută din totalul cheltuielilor. Indiscutabil, producția obținută în economia națională depășește necesitățile pieței interne, ceea ce impune pătrunderea cu produsele noastre pe piețele externe. Prin urmare, Republica Moldova este condamnată la relații comerciale atât cu țările din Orient, cât și cu cele din Occident, atât cu țările vecine, cât și cu cele de pe alte continente.

Exportul total din țara noastră (Tab.18) a crescut de la 471,5 mln. dolari SUA în 2000 la 1287,5 mln dolari SUA în 2009, sau de 2,75 ori. Dacă în anul 2000 exportul în țările CSI îl depășea pe cel din 27 de țări ale UE de 2,23 ori, apoi în anul 2009 situația s-a inversat și exportul în țările CSI era mai mic decât în țările UE, formând 73,3 la sută.

Importul total în țara noastră a crescut de la 776,4 mln. dolari SUA în 2000 la 3278,3 mln. dolari SUA în 2009, sau de 4,22 ori, inclusiv din țările CSI – de 4,39 ori și din țările UE – de 5,08 ori, sau cu ritmuri ce depășesc de 2,27 ori exportul. Situația respectivă a cauzat majorarea vertiginoasă (de 6,5 ori) a deficitului în comerțul extern, inclusiv de la +16,3 la -650 milioane dolari SUA cu țările CSI și de 4,82 ori cu țările UE.

Gravă este reducerea gradului de acoperire a importurilor în raport cu exporturile – de la 60% în 2000 la 39,3% în anul 2009. Dacă gradul de acoperire a importurilor cu exporturi în țările CSI a fost de 106,3% în 2000, apoi în anul 2009 s-a micșorat până la 43,0%. În țările UE-27 se menține, practic, la același nivel, oscilând între 39% în 2008 și 51,7% în anul 2004.

Tabelul 18

Comerțul exterior al Republicii Moldova, mln. dolari SUA

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Export total	471,5	565,5	643,8	790,0	985,2	1091,2	1051,6	1341,7	1591,2	1287,5
inclusiv în:										
- țările CSI	276,1	344,4	350,4	423,6	502,4	551,4	424,1	550,2	623,0	490,5
- țările UE-27	123,8	140,8	231,3	307,4	400,7	443,4	537,7	679,3	820,1	668,4
Import total	776,4	892,2	1038,0	1402,3	1768,5	2292,3	2696,2	3689,5	4898,8	3278,3
inclusiv din:										
- țările CSI	259,8	340,2	408,9	593,4	764,8	905,2	1020,8	1333,7	1737,3	1140,4
- țările UE-27	280,1	317,5	467,8	633,4	774,8	1038,8	1218,5	1681,0	2105,3	1422,5
Balanța comercială, total	-304,9	-326,7	-394,2	-612,4	-783,4	-1201,0	-1641,6	-2347,8	-3307,6	-1990,7
inclusiv cu:										
- țările CSI	16,3	4,2	-58,5	-169,8	-262,3	-353,8	-596,6	-783,5	-1114,2	-650,0
- țările UE-27	-156,3	-176,6	-236,5	-326,0	-374,2	-595,4	-680,8	-1001,8	-1285,2	-754,1
Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi, %	60,7	63,4	62,0	56,3	56,7	46,7	39,0	36,4	32,5	39,3
inclusiv în:										
- țările CSI	106,3	101,2	85,7	71,4	65,7	60,9	41,6	41,3	35,9	43,0
- țările UE-27	44,2	44,4	49,5	48,5	51,7	42,7	44,1	40,4	39,0	47,0

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Dacă în orice țară, inclusiv în țara noastră, produsul industrial poate fi adresat atât consumatorului din țara unde s-a fabricat, cât și celui din alte țări, apoi producția agroalimentară în toate țările este adresată, prioritar, pieței interne. S-ar părea că ponderea produselor de origine agroalimentară în exportul total diminuează – de la 69% în 1994 la 61,7% în 2000 și 47,3% în anul 2009 (Tab.19). Atenționăm că ponderea produselor alimentare, a băuturilor alcoolice și nealcoolice în totalul exportului produselor de origine agroalimentară s-a micșorat de la 42,1% în 2000 la 21,8 la sută în 2009.

Tabelul 19

Exporturile și importurile pe secțiuni, mln. dolari SUA

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Export total	471,5	565,5	643,8	790,0	985,2	1091,2	1051,6	1341,8	1591,2	1287,5
Inclusiv: animale și produse animaliere	22,8	18,3	15,3	28,6	20,2	17,2	16,2	13,6	10,1	9,1
Produse vegetale	65,9	78,8	106,1	91,2	120,0	131,9	136,5	162,9	210,1	268,4
Produse alimentare, băuturi alcoolice și nealcoolice	198,4	251,6	267,4	314,3	345,9	396,0	276,4	276,0	311,9	281,0
Import total	776,4	892,2	1038,0	1402,3	1768,5	2292,3	2696,2	3689,9	4898,8	3278,3
Inclusiv: animale și produse animaliere	10,7	23,8	23,9	24,8	38,8	57,2	51,9	61,7	100,3	75,3
Produse vegetale	25,3	37,6	43,5	82,3	73,5	65,0	72,8	150,4	166,7	132,6
Produse alimentare, băuturi alcoolice și nealcoolice	71,2	78,9	72,6	92,0	105,3	147,5	179,8	237,9	343,4	289,7

Sursa: alcătuit de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Importantă pentru producătorul autohton a fost și rămâne asigurarea dominării exportului asupra importului produselor agroalimentare. Semnificativ este că chiar dacă ponderea produselor de origine agroalimentară importate se menține, practic, la același nivel, formând 14,1% în anul 2000 și 15,7% în anul 2009, importul produselor alimentare, al băuturilor alcoolice și nealcoolice în acești ani a sporit de 4,07 ori. Dacă în anul 1994 importul a constituit 14% din exportul produselor de origine agroalimentară, apoi în anul 2000 – 32 la sută (Tab.19), iar în anul 2009 raportul dintre exportul și importul produselor alimentare, al băuturilor alcoolice și nealcoolice a fost de 0,96:1. Altfel spus, din exportator recunoscut al produselor alimentare țara noastră devine importator al acestora. Această tendință este extrem de periculoasă, deoarece subminează producătorul autohton. În plus, creșterea importului produselor alimentare, al băuturilor alcoolice și nealcoolice cel mai mult a „contribuit” la crearea stării dezastruoase în care a ajuns agricultura națională.

Evoluția economiei naționale a fost considerabil influențată de politicile și mecanismele aplicate. Însă, acestea vor fi subiectul unui alt studiu.

În loc de concluzii

Dacă e să generalizăm, putem constata că desființarea sistemului centralizat administrat și instituirea unei economii bazate pe relațiile de piață, demontarea proprietății publice și constituirea proprietății private, alte procese dureroase de transformări radicale, sau, în alți termeni – reformarea economiei naționale – a fost și rămâne imperios necesară.

Aici reproducem întrebarea frecvent sonorizată: De ce în douăzeci de ani reformarea economiei naționale evoluează atât de lent încât efectele ei se lasă așteptate?

Sigur, se aduc și se „argumentează” numeroase motive. Noi, însă, considerăm că vina aparține mentalității. Reformarea economiei naționale reprezintă un sistem complex, a cărui parte componentă este omul reformator. În realitate, reforma s-a efectuat de generația care s-a format moralicește în cadrul URSS și care s-a pomenit într-un stat independent. Venind din URSS, unde în anii '50 au avut parte de o copilărie patriarhală, prinși în școlile, unde în anii '60 și legile fizicii acționau după indicațiile partidului, studiind în anii '70 în universități cât de fericiți vor trăi în comunism, încadrându-se în anii '80 în câmpul muncii în perioada „luminoasă” a stagnării, când înflorea cumătrismul și prinsese rădăcini corupția, reprezentanții acestei generații nu au fost în stare să opereze reforme calitative în economia națională, dar acesta este un alt subiect de studiu.

Referințe:

1. Bran P. *Economica valorii*. - Chișinău: Știința, 1991, p.20.
2. Ibidem, p.34.
3. Smith A. *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*. Vol.I. - Chișinău: Universitas, 1992.
4. Drucker Peter F. *Realitățile lumii de mâine*. - București: Teora, 1999, p.76.
5. Corodeanu D.T. *Management, comportamentul și performanța întreprinzătorului român*. - Iași: Tehnopress, 2008, p.122.
6. Halpern P. *Finanțe manageriale. Modelul canadian*. Ediția a V-a, tradusă și publicată în românește cu acordul autorilor. - București: Editura Economică, 1998.

Prezentat la 04.10.2011